

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 11

Hösten 2006

*Styrelsen hälsar medlemmarna välkomna till
höstterminens aktiviteter!*

Måndagen 23 oktober: Koptiska ikoner

Vi besöker Koptiska kyrkan, Vårgatan 2 nb i Hägersten, Stockholm (T-banestation Midsommarkransen, därifrån 5 minuters promenad – se Telefonkatalogens Gula sidor eller www.eniro.se för kartbild). Kl. 18 välkomnas vi av prästen, *abouna Pachomius*, som visar oss kyrkans koptiska ikoner och ikonostas. *Anders K. Hägglund*, Ikonsällskapets sekreterare, föreläser om *Koptiska ortodoxa kyrkans ikoner*. Kl. 19.30 bjuder Koptiska församlingen på kaffe och te. Tid för samtal och frågor. **Missa inte denna unika möjlighet att få en inblick i koptisk tradition och koptiskt ikonmåleri!**

Onsdagen 15 november: Person och natur

Per Åkerlund, präst och bokförläggare i Skellefteå, föreläser om *Person och natur. Om den östliga kyrkans antropologi* kl. 18.00. Lokal: Kristi Förklarings församlingslokal, Birger Jarlsgatan 98 nb, Stockholm. Per Åkerlund kommer också att beröra sin mångåriga utgivning av tidiga kristna texter, särskilt knutna till den östliga kyrkans tradition.

Torsdagen 30 november: Spår av Bysans på Gotland?

Den ryska konsthistorikern *Svetlana Vasilieva* från Ryska Humanistiska Universitetet, Moskva föreläser om det bysantinskinfluerade 1100-talsmåleriet på Gotland. Föreläsningen hålls på svenska. Lokal: Stockholms Universitet, Frescati, Södra husen, Hus E, våning 4, sal 413. Många svenska konsthistoriker, från Arne till Lagerlöf, har haft uppfattningar om vilka som stått för detta måleri, bevarat i fragment. Här får vi höra vad rysk forskning idag intar för ståndpunkt i frågan.

Program i Norrköping

Styrelsen får ofta förfrågningar om aktiviteter utanför Stockholmsområdet. Vi vill därför informera om att *Ulf Abel* söndagen den 29 oktober kl. 15 kommer att tala i *Norrköping* under rubriken *I begynnelsen var Bilden – om ikoner och ikonteologi*. Lokal är Hedvigs Prästgård, Flemingsgatan 8. Alla är välkomna!. Tel. 011 – 15 75 53

Pågående utställningar:

Athos – klosterliv på Det heliga berget. Omfattande utställning som fram till 21 januari 2007 visas på Konstmuseet Tennispalatset i centrala Helsingfors. Öppet ti – sö 11 – 20.30, entré 7/5 € (fri entré fredagar). Utställningen presenteras nedan!.

Bortom ikonerna: Ikoner – Jawlensky – Jachens, en konfrontation mellan ikoner, verk av Alexej von Jawlensky (1864-1941) samt av Edda Jachens, född 1960 och verksam i Stuttgart. Pågår fram till oktober vid Ikonen-Museum, Recklinghausen, som en del av museets 50-årsjubileum.

Rysk träskulptur från antiken till 1800-talet, en utställning i Gallerie di Palazzo Montanari, Vicenza som pågår till 5 november. Merparten av utställningen ägnas ortodoxa skulpturer/reliefer fr.o.m. 1400-talet, bilder av S:t Göran, den helige Nikolaus, processionskors m.m. Utställningen bygger på lån från ryska museer och samlingar.

SENSATIONELL ATHOSUTSTÄLLNING I HELSINGFORS

Athos, den autonoma munkrepubliken med sina 20 kloster på en halvö i nordöstra Grekland - eller Heliga berget (*Agion Oros*) som det officiellt kallas - har i över tusen år utgjort ett andligt centrum för hela den ortodoxa världen. Det äldsta klostret grundades på 900-talet och det yngsta på 1200-talet. Under medeltiden hade man täta förbindelser med de bysantinska kejsarna, liksom senare med de ryska tsarerna.

Deras nutida efterföljare Vladimir Putin har fullföljt traditionen och besökt ön. Munkar från Athos har också lämnat ön för att grunda nya kloster. T.ex. är Valamo, detta kloster på en ö i

Ladoga, enligt traditionen grundat av en Athosmunk, den helige Sergios (senare kallad med den ryska namnformen Sergij).

Till bilden hör också att man på Athos är ytterst angelägen om att behålla sin integritet, att det dagliga livet - som fortfarande framlevs under medeltida former – inte störs mer än absolut nödvändigt av besökare. Detta har lett till motsättningar med den grekiska regeringen som t.ex. på 1980-talet, med Melina Mercouri som kulturminister, ville bygga ett modernt vägnät på ön, för att underlätta för turismen.

Man har dock lyckats hålla undan för denna typ av förändringar. Öns administration kontrollerar fortfarande att man inte överskrider den fastställda kvoten för dels pilgrimer (=ortodoxa män), dels turister. För att besöka ön krävs ett alldeles speciellt pass. Denna stränga restriktivitet gäller det mesta. Endast män tillåts f.ö. besöka ön, vilket främst hänger samman med att samtliga kloster är för munkar.

Att Finland nu, som allra första land efter Grekland (Thessaloniki 1997), fått till stånd ett samarbete med nio av Athosklostren, som resulterat i den nyligen öppnade utställningen *Athos – klosterliv på Det heliga berget* på Tennispalatset i Helsingfors, måste därför betecknas som något av en sensation. Det faktum att finska ortodoxa kyrkan, trots att den enbart omfattas av drygt 1 % av befolkningen, har officiell status i Finland, f.ö. vid sidan av Grekland och Cypern som enda land i EU, är säkert inte utan betydelse i sammanhanget.

Utställningen omfattar ca 600 objekt, ikoner, freskofragment, handskrifter, liturgiska föremål, foton, etc., av vilka närmare en tredjedel kommer från de nio Athosklostren. Övrigt material kommer från skilda museer och samlingar främst i Grekland, Ryssland och Tyskland.

Ikonerna, vackert och spatiöst presenterade, utgör utställningens kärna. Man visar omkring 200 ikoner, av vilka 80 kommer direkt från Athos. Av de övriga är det dock flera som har denna proveniens, men som sedan hamnat i andra samlingar. Utställningen sätter fokus på den omfattande, men sällan visade, samling av Athosföremål som finns i ryska samlingar, främst på Eremitaget, gåvor genom seklen till tsarerna, men också hopsamlade på 1800-talet av konstentusiaster (P.I. Sevastianov) eller forskare (N.P. Lichatjov). Utställningens allra äldsta ikon, en expressiv 1100-talsframställning av Kristi förklaring, kommer just från Eremitaget.

Man visar flera unika, intressanta och gripande vackra verk från Bysans, också freskofragment från Athos, alla ytterst ovanliga gäster i vårt hörn av världen. Samtliga således utförda före 1453, då Bysans upphörde som geopolitisk företeelse. Vi möter också exempel på de mycket vördade, undergörande Athosikonerna, bl.a. den kända Gudsmodern *Portaitissa* (Portvakterskan) från Ivironklostret, i en 1600-talsvariant. Bland det ryska materialet finns en utsökt ikon i litet format (höjd 18 cm.) av den tronande Kristus som tillskrivs den store Andrej Rubljov.

Utställningens underrubrik lyder ”klosterliv på det heliga berget” och just det dagliga livet är dokumenterat i två fascinerande fotosviter, en från ca 1900 och en hundra år senare. Dessutom har man mycket övertygande inscenerat några typiska miljöer, en klostercell (*kellia*), en matsal eller refektorium (*trapeza*) med sina enkla tennfat på de långa träborden och, inte minst, en antydd katedralsinteriör. Här möter man i full skala en välgjord kopia, från 1970, av de sköna absidmålningarna från en av kyrkorna i Ferapontklostret i norra Ryssland, utförda kring 1500 av mästaren Dionisii.

Till detta har fogats en autentisk bysantinsk s.k. "choros" från 1300-talet, en ljuskrona för ljus och oljelampor, 3,5 m. i diameter, typisk inte minst för Athoskatedralerna, och med sin uppenbara metaforik, både genom formen och användningen, som spegling av det himmelska ljuset. Inte bara dessa detaljer utan utställningen som helhet är fint formgiven av scenografen Ralf Forsström.

Athos kallas ibland "en förgård till paradiset". Kanske kunde man säga att denna förgård aldrig kommer att vara närmare våra gränser än så här. En pilgrimsfärd över vattnet lönar sig. Men ta´ god tid för den omfattande utställningen, i två plan. Och missa inte den ca 45 minuter långa filmen som kompletterar utställningsföremålen med levande bilder och ljud, från kyrkklockorna, från den liturgiska sången etc. När man sedan återvänder till utställningens ikoner tycker man sig till och med känna rökelsedoften!

U. A.

Sedan sist

BYSANTINSK KONGRESS I LONDON

21 – 26 augusti höll The International Congress of Byzantine Studies sitt 21:sta möte, denna gång i London. Man möts vart femte år, alltid vid samma tid på året. 1996 avhölls kongressen i Köpenhamn och 2001 i Paris. Den samlade denna gång ca 1200 deltagare och omfattade bortåt 700 presentationer, fördelade mellan plenarmöten, avsedda för samtliga deltagare, och panelsessioner, kortare seminarieliknande presentationer ordnade ämnesvis, lagda parallellt.

Man hade denna gång valt åtta huvudrubriker för panelsessionerna, vid sidan av det för hela kongressen övergripande *Display*, nämligen *Empire, Works and Days, Infrastructures, Words, Texts, Orthodoxy, Byzantium as Display* samt *The Future of the Past*. Under sistnämnda rubrik diskuterades bl.a. utställningsfrågor, såväl i historiskt perspektiv som med sikte på framtiden, problem med förfalskningar samt katalogisering på nätet av biblioteken på Athosklostren och på Katarinaklostret.

Under rubriken *Orthodoxy* ingick ett seminarium ägnat *Sacred space*. Det leddes av Alexei Lidov, Moskva, som skapat forskningsbegreppet *Hierotopy*, studiet av hur heliga platser skapas. Kring detta begrepp anordnade han häromåret ett internationellt seminarium, vars rapport nu förelåg tryckt (A. Lidov, ed., *Hierotopy: the creation of sacred spaces in Byzantium and Old Russia*, Moscow 2006). Presentationen under denna rubrik i London omfattade utöver Lidovs egen föreläsning, *Byzantine hierotopy: the creation of sacred spaces as a subject for cultural history*, också Nicoletta Isar, Köpenhamn, som talade under rubriken *Hierotopy of light: inscribing sacred space in Byzantium*. Hon utgick från det komplexa begreppet *choros*, som bl.a. står för både ljus, rum eller rymd och cirkelrörelse, och som återfinnes i Paulos Silentiarios dikt när han beskriver ljuset i Hagia Sofia. Det är dessutom beteckningen på de bysantinska katedralernas centrala ljuskrona, oftast av väldigt format och avsedd för både ljus och oljelampor.

Vidare medverkade bl.a. Beatrice Caseau, Paris, med ett bidrag betitlat *How did incense and perfumes contribute to create a sacred space in Byzantine churches?*, samt Robert Nelson,

Yale University, med *Spaces of devotion in Byzantine illuminated manuscripts*, hur handskrifternas illuminationer i förhållande till boksidan resp. bokuppslaget skapar, eller ingår i, heliga rum, en spännande aspekt i en forskning som så gott som helt dominerats av frågor kring attribution och stil eller av filologiska frågor.

Inom samma grupp förekom ett seminarium, lett av Maria Vassilaki, kallat *Art and Orthodoxy* med bl.a. Oleg Tarasov, Moskva som talade under rubriken *The Russian Icon between Byzantium and the West: the question of the rhetoric of framing*, frågor han behandlar i sin avhandling *Ikona i blagotjestic* (1995), översatt till engelska med titeln *Icons and Devotion* (2002), Gerhard Wolf, Florens, *Palaiologan icons between art and orthodoxy*, och Kriton Chrysochoidis, Athen, *The Monastery and its Palladium; the case of Mt. Athos*.

Bland kommande utställningar med bysantinsk anknytning som annonserades kan nämnas *The Hands of Angelous* (namnet på en framstående postbysantinsk grekisk ikonmålare; dessutom anknyter titeln till det traditionella grekiska sättet att signera en ikon) på Benakimuseet i Athen november-december 2007 samt *Byzantium 330 – 1453*, en utställning år 2009 på Royal Academy i London i samarbete med Benakimuseet. Huvudansvariga för denna är Robin Cormack och Maria Vassilaki.

Man beslöt att nästa kongress, i augusti år 2011, skulle förläggas till Sofia.

U. A.

Får vi påminna om

medlemsavgiften?

Det är hög tid att betala!

IKONSÄLLSKAPET

c/o Anders K. Hägglund, Frihetsvägen 66, 7 tr, 177 33 Järfälla
Pg 121 05 33 – 4. Årsavgift: kr 200 per person.

Rundbrevsredaktör: Kaj Engelhart. Mail: kajcaritas@hotmail.com